

Nr 143

Av fröken **Elmén**, om antagande av ny ärvdabalk.
(Lika lydande med motion nr 119 i Första kammaren)

Stockholm i januari 1958.

Brita Elmén

Nr 144

Av herr **Hægglom m. fl.**, om vissa ändringar i jordförvärvslagen samt om utredning rörande lagens upphävande.

Inför den starka minskning av de svenska jordbruksföretagens antal, som skett under senare år och som beräknas fortsätta även under 1960-talet, ter sig vår svenska jordlagstiftning i den utformning den fått i nu gällande jordförvärvslag av år 1955 som både obehövlig och otidsenlig. De argument, som vid olika tillfällen anförts för en sådan lagstiftnings behövlighet för att trygga besittningsrätten till jordbruksfastigheterna åt dess brukare, har förlorat sitt värde, då flera fastigheter finns till salu än det finns köpare bland jordbrukarna. Lagen har vidare en underlig tveklvenhet i sin utformning, då den stadgar rätt att vägra förvärvstillstånd både då det gäller att skaffa mark för rationaliseringsåtgärder genom arealutvidgning och då det gäller att hindra sådan arealutvidgning, om nämligen av sammanläggningen berörd brukningsdel kan anses lämpad för sitt ändamål.

Redan genom jordförvärvslagets första utformning år 1945 tedde den sig oförenlig med vad många svenska medborgare inlade i begreppen äganderätt och näringsfrihet. Dess oförenlighet med både säljares och köpares berättigade krav på rättsskydd kvarstår alltjämt även efter jordförvärvslagets senaste utformning. Denna är dessutom sådan, att lagen kan bli till hinder för den utveckling, som nu ter sig mest betydelsefull för svenskt jordbruk, nämligen bildandet av för framtiden bärkraftiga brukningsenheter, såsom dessa bedömas böra vara i fråga om arealstorlek av dem, som skall äga och bruka dem.

När jordförvärvslagen infördes år 1945, innan ännu de två år senare

fastställda riktlinjerna för jordbrukspolitiken ens var godkända, motiverades detta med att lagen var nödvändig för att trygga tillgången på jord för den blivande strukturrationaliseringens behov. Samma avsikt låg bakom 1947 års lag om kronans förköpsrätt, och i lagens nuvarande utformning återfinns i § 5 bestämmelsen, att förvärvstillstånd må vägras, om egendomen finns böra tagas i anspråk för att underlätta bildandet av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsdelar. Den situation som nu föreligger är dock den att det sker mycket stora frivilliga hembud till lantbruksnämnderna, så att dessa inte har någon svårighet att förvärva tillräcklig mark för rationaliseringsändamål. Detta har givetvis lett till att lantbruksnämndernas behov av att använda lagen minskat, varigenom olägenheten av dess tvångsbestämmelser minskat, men lagstiftningens bestämmelse nödvändiggör att lantbruksnämnderna måste pröva varje försäljning av jordbruksfastighet ur lagstiftningens synpunkt. Detta för lantbruksnämnderna betungande arbete bör få försvinna, då rätten att vägra förvärvstillstånd med hänsyn till rationaliseringsbehoven är obehövlig.

När jordförvärvslagen skapade möjlighet att utestänga icke jordbrukare från rätten att köpa jord, angavs ett av skälen vara, att konkurrens från icke jordbrukares sida hindrade jordbrukares barn från att till överkomligt pris övertaga jordbruksfastigheter. Vad prisbildningen på jordbruksfastigheter beträffar, så har denna ända sedan lagens tillkomst år 1945 befunnit sig i stegring i förut okänd takt. Frånvaron av konkurrens från utanför jordbruket stående köpare har icke hindrat inflation och lågräntepolitik från att driva försäljningspriserna så i höjden, att många jordbrukarebarn som övertagit föräldrafastigheter befinner sig i allvarliga ekonomiska bekymmer. För sådana har jordförvärvslagen icke kunnat skydda. Vidare är nu situationen sådan, att till många av de fastigheter, som är till salu, därför att brukarna dött eller önskar frånträda, finns ingen köpare. Detta är en ny situation som förtjänar beaktande.

Då den generation som nu bryter upp från jordbruket i många fall genom livslångt strävsamt och lågt betalat arbete skapat jordbrukens värde genom att i dessa lägga ner huvuddelen av sina besparingar, finns anledning hävda det berättigade i att den avträdande generationen får skäligt betalt för de värden den avstår. Detta anfördes också som skäl till att inte en jordlagstiftning borde tillåtas påverka försäljningspriserna, men dessa skäl avvisades då med att den tillträdande generationens intresse av billiga jordbruk borde ha prioritet. När nu företagsdöden inom jordbruket visar att i ett mycket stort antal fall inget förvärvsintresse föreligger från en yngre generations sida, finns inget skäl att genom försäljningssvårigheter hindra att de gamla jordbrukarna får skälig betalning, när de vill sälja.

Vad som i stället för försäljning skett i samband med att så många mindre jordbruk upphört som självständiga företag har i många fall varit att jordbruksfastigheternas jord utarrenderats. De rena arrendejordbruken, som ägs av annan person än brukaren, har dock icke ökats utan minskats under den senaste femårsperioden. Den utarrenderade jorden har i ökad utsträckning omhändertagits av jordbrukare, som själva ägt ett jordbruk men ansett det förmånligt att utöka arealen. Sådana s. k. blandjordbruk utgör nu 11 procent av brukningsenheter.

Det finns anledning att stanna vid denna företeelse. Skälen till att jord utarrenderas i stället för att försäljas kan naturligtvis vara flera, och allt kan inte skyllas på det försvårande av sammanköp, som förorsakas av jordförvärvslagen.

Med de betydande risker för fortsatt inflation, som allttjämt föreligger, kan det för många jordägare kännas tryggare att icke sälja utan utarrendera, när han av åldersskäl önskar sluta som företagare. Där bebyggelsen på en jordbruksfastighet är acceptabel, löses också bostadsproblemet billigare för en som upphör med sitt jordbruk, om han bor kvar och utarrenderar åkrarna till grannarna i stället för att sälja och köpa bostad i någon tätort, då oftast hela köpeskillingen för jordbruket kan gå åt. Dessa förhållanden visar, att jordförvärvslagens försvårande av försäljningar inte är behövligt, då så starka ekonomiska skäl talar emot att sådan försäljning sker utan avgörande motiv i nuvarande läge.

Å andra sidan vittnar hembuden till lantbruksnämnderna om att många jordbrukare av för dem avgörande skäl vill sälja sina fastigheter, när de bestämt sig för att upphöra som företagare. I många fall är också överlåtande på arrende åt grannar endast en nödfallsutväg, därför att ingen acceptabel köpare uppträder. I alla sådana fall — och de kan beräknas bli allt flera, allteftersom jordbruksföretagarnas antal fortsätter att minska — är det två fordringar, som man borde kunna enas om att godtaga. De som avträder bör, som vi här förut framhållit, ha rätt att få skäligt betalt, och de jordbruk som avträdes bör få bli omhändertagna för sammanläggning med andra brukningsdelar efter den uppfattning, som gör sig gällande enligt nuvarande jordbrukargenerations bedömning av förutsättningarna för ett för framtiden ekonomiskt bärigt jordbruk. Att påtvinga den yngre jordbrukargenerationen för små brukningsenheter går inte. Detta visas bl. a. av hur den målsättning för den yttre rationaliseringen, som gjordes år 1947, blivit mottagen. Det av staten beräknade stödet för denna rationalisering på 25 miljoner kronor per år har krympt ner till en anslagsanvisning på 1,5 miljon kronor per år. För att rädda så mycket som möjligt av den odlade jorden till fortsatt odling får vi släppa det statliga reglerandet av jordbrukarnas rätt att köpa jord och lämna jordbrukarna samma frihet som andra företagare att i förhållande till sina resurser och egna önskningar skapa för framtiden livskraftiga företagsenheter.

Det med hänsyn till jordbrukets nuvarande och framtida behov viktigaste är därför att man undanröjer lantbruksnämndernas rätt att genom vägran av förvärvstillstånd skaffa sig förhandsrätt att disponera jordbruksfastigheter som salubjudes och deras rätt att enligt jordförvärvslagen bestämmelser kunna hindra att brukningsenheter av viss storlek användes till skapande av bättre brukningsenheter. Vi föreslår därför, att ur jordförvärvslagen av år 1955 borttages bestämmelserna i 4 §, 2 och 3 mom., samt 5 §.

Emellertid är som vi förut framhållit jordförvärvslagen i sin helhet nu mindre motiverad än tidigare. Särskilt bör dess förhindrande av att låta avträdande jordbrukare få skäligt betalt beaktas. De spekulationsköp, som man förut hade så stor rädsla för, torde numera inte locka på samma sätt som förr, sedan jordbruksfastigheternas pris, avspeglat i deras höjda taxeringsvärden, stigit så att förräntningen av i jordbruksfastighet bundet kapital inte sker till gällande bankränta. Endast risk för fortsatt inflation kan utgöra motiv för spekulationsköp, men faran härför motvägs av — som vi förut visat — en ökad ovillighet hos jordägare att sälja då inflationsrisk föreligger.

Kapitalplaceringsköpen, som egendomligt nog kriminaliserats i nu gällande jordlagstiftning, kan också nu ses ur andra synpunkter än tidigare. Från den jordbruksekonomiska forskningens sida har påvisats hur kapitalknappheten gör sig starkt gällande inom nutida jordbruk. Tillskott av kapital utifrån kan därför vara behövt vid omhändertagandet av sådana jordbruksfastigheter, som jordbrukarna själva inte vill köpa. Man riskerar annars att sådana fastigheters jord och skog via lantbruksnämnderna överföres i statens ägo och undandrages enskild äganderätt.

Vi anser därför i överensstämmelse med den ståndpunkt högerpartiet tidigare intagit, att jordförvärvslagen i sin helhet är obehövlig och bör avskaffas. Tidigare av oss och andra gjorda yrkanden härom har dock av riksdagen avvisats. Vi tror dock, att om ett allsidigt bedömande skedde av jordförvärvslagens läge i den situation, som nu föreligger inom jordbruket, skulle allmän anslutning kunna vinnas om dess upphävande, och vill därför framföra förslag om utredning härom. Vid senast verkställd utredning var nu redovisad företagsminskning inom jordbruket icke känd och hänsyn icke tagen till lantbruksnämndernas därigenom ändrade arbetsuppgifter. En omprövning av hela rationaliseringsfrågan är därför väl motiverad.

När jordförvärvslagen tidigare varit föremål för utredning har vi från högerpartiets sida inte ställt oss oförstående för att skogsskövling vid spekulationsköp kunde behöva förebyggas genom lämpliga bestämmelser om kontroll över skogsavverkning på nyinköpta gårdar. Vi har även tidigare anfört att skatteflykt genom förvärv av jordbruksfastighet kan förhindras genom bestämmelser om nyinköpta fastigheters värdering vid deklaration av för-

mögenhet. Även dessa synpunkter kunde bli föremål för överväganden vid en utredning om jordförvärvslagens avskaffande.

Vi hemställer därför,

att riksdagen ville

1) besluta att för sin del upphäva mom. 2 och 3 i § 4 samt § 5 i lagen den 3 juni 1955 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet (jordförvärvslag); samt

2) besluta att hos Kungl. Maj:t begära utredning avseende upphävande av jämväl övriga bestämmelser i denna lag.

Stockholm den 23 januari 1958

Einar Hægglom

Carl Eric Hedin
Carl-Wilhelm Lothigius

Gösta Darlin
Erik Magnusson
i Tumhult

Fredrik-Adolf Hamilton

Eric Nilsson
i Svalöv

Jöns Nilsson
i Bästekille

Lennart Stiernstedt

Carl Östlund